

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЇ МИТЦЯ (ЗА ДРАМОЮ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА „ЧОРНА ПАНТЕРА І БІЛИЙ МЕДВІДЬ”)

У статті досліджено психологію митця. Виявлено особливості естетичного світосприйняття та естетичні емоції художника. З'ясовано причину зовнішнього та внутрішнього конфліктів головного героя. Описано особливості епатажної поведінки божемного середовища Корнія Каневича.

Ключові слова: естетичне світосприйняття, естетичні емоції, уявлення, особиста спрямованість, ділова спрямованість, внутрішній конфлікт.

Психологія творчості як галузь науки, що вивчає обдарованість, креативність, творчу діяльність, стала об'єктом вивчення багатьох дослідників. Літературознавців та психологів цікавили проблеми психології митця як носія особливого світогляду [8], теорії емоцій та фантазії, принцип економії психічних сил художника [2], митець як виконавець різних рольових установок [3].

Особливості психології героя художніх творів Володимира Винниченка досліджували С. Михида [5, 50], С.Присяжнюк [7, 14]. Хоч дослідники акцентували на психологізмі лише Винниченкової прози, але характерний він і для драми „Чорна Пантера і Білий Медвідь”. Так, В.Панченко, аналізуючи драму, акцентував: «Але в його (Винниченковій. – Т.Н.) „лабораторії” з'являлися й продовження, нові версії складних внутрішніх конфліктів, рушійною силою яких виступає боротьба інстинктів, вродженого й набутого, просто – сильних, змішаних на „покликові крові”, почуттів» [6]. О.Салюк, досліджуючи проблематику морально-філософських поглядів Володимира Винниченка у „Чорній Пантері та Білому Медведі”, лише принагідно згадала афективні стани головного героя, тому проблема психологізму п'єси залишається актуальною й донині.

На психологізм твору вказує те, що ще на початку драми Винниченко виразно подає психологічні характеристики героїв: «Видно іноді спокійно-флегматичну постать рудого Блека з червоними баками, виголеними вусами й підборіддям» [1, 197].

Проблемою психології творчої людини Кривцун вважає і її необхідність переходити від вимислу до дійсності і навпаки. У п'єсі Володимира Винниченка головний герой постійно змушений

відволікатися від роботи та внутрішніх роздумів і вирішувати нав'язані йому побутові проблеми: „Зараз, зараз... Я одну хвилиночку. Одну хвилиночку... Моментально... Так-так... Зовсім не так... Зараз, зараз... (Хапливо бере з столу палітру й щіточку). Зовсім не так... Зараз, голубко, зараз... Ми все це зробимо... я тільки... Все буде добре... (Поспішно мішає фарби. Біжить до Лесика, вдивляється, одмахуючись од Ганни Семенівни й Рити, які тягнуть його) ” [213].

Корнієві, головному персонажу п'єси, властиві особиста та ділова спрямованості: його думки, почуття зосереджені на внутрішньому світі, самореалізації. Митець перебуває часто в задумі і відволікається від думок лише прикладаючи для цього чималі вольові зусилля. Його мова уривчаста, речення неповні, тому здається, ніби частину недоказаного вголос він домислює. Художник часто відволікається від діалогів: „Підходить до полотна, машинально піднімає й дивиться на нього, видно, як помалу заглиблюється й забуває за все” [1, 212]. Частину інформації він зовсім не сприймає, тому дружина змушена звертатись до нього повторно: „Рита (стиснувши брови, хмуро дивиться на нього, різко і твердо). Мені треба грошей, Корнію!.. Ти чуєш? Я мушу купити лікарства” [1, 199].

Каневич сприймає інформацію вибірково: поза увагою залишається багато реплік Рити, але його цікавлять новини, що стосуються мистецтва. Такого сприйняття дійсності не розуміє жінка художника, тому намагається вплинути на його свідомість і змінити світобачення: вона постійно наголошує на побутових негараздах і акцентує на них увагу.

Натхнення художника – незрозуміле явище для сім'ї: коли Корній починає працювати, то заглиблюється у процес творення так, що забуває про навколишній світ, про це його мати висловлюється негативно: „Та як же я, Господи, можу мовчати?! Та я дерево, чи що? Мучать дитину і радіють, що „чудова блідість”. Та я ж ще не зовсім здуріла, прости Господи! „Рисочка”... Радіє, що рисочка страждання... Та що ж це таке? «Чудова блідість». Та задушить дитину, іще краща буде...» [1, 240]. Часто головного героя на творчість надихають внутрішні роздуми, й ідея приходить несподівано посеред побутової розмови. Процес творчості Каневича – це „вихід із себе”, абстрагування від зовнішнього світу, спонтанна активність. Іноді цей процес набуває рис екстатичного переживання, тоді Корній втрачає здатність співпереживати. До створення картини художника мотивують внутрішні імпульси, тому натхнення може прийти в найнесподіваніший момент, яке художник намагається швидко реалізувати на полотні.

Проблема Корнія в тому, що він не виправдовує рольових очікувань

дружини, адже вона його насперед сприймає як чоловіка, що має утримувати сім'ю, а також батька, який повинен дбати про дитину: „Він мусить бути батьком, раз родив дитину. Сам застудив, дитина хвора, грошей нема, і йому те все байдуже... ” [1, 201]. Сам же Корній бачить себе лише митцем, якому потрібна свобода і гроші для самореалізації. Таке уявлення про себе йому допомагає формувати Сніжинка, через це і вступає в конфлікт із Ритою. У драмі конфліктують не лише герої: відбувається внутрішнє протиріччя Каневича як батька-чоловіка і як художника. Герой розуміє, що не може забезпечити сім'ю, а тому нав'язує роль годувальника Риті, яка має подбати про матеріальне забезпечення родини.

Спочатку художник намагається виконувати роль батька і митця, але потім, ставши перед вибором, розуміє, що творчість – головне в його житті. У творі порушується проблема взаємовпливу творчої та побутової біографії, про яку писав О. Кривцун [3].

Детально описав внутрішню колізію головного героя В.Панченко. Літературознавець слушно зауважує, що у творі порушена проблема творчої пристрасті, що вступає в конфлікт із іншими потребами та почуттями людини [4]. У Рити превалює материнський інстинкт, у Каневича – пристрасть до творчості.

Рита як вольова особистість впливає на Каневича і, як і Сніжинка, вдається до психологічних методів навіювання. Намагання Рити вести з Корнієм діалог про залагодження побутових проблем зазнає невдачі, бо в такі моменти Корній занурюється у внутрішні роздуми і не підтримує розмови. Чорна Пантера намовляє матір художника і робить її союзницею в дискусіях із Корнієм, намагається підштовхнути чоловіка до думки про переїзд логічними аргументами, проханнями, вплинути на батьківські почуття Корнія. Рита послуговується короткими, стверджувальними реченнями: „ Це – єдиний вихід. Або смерть Лесика, або продаж полотна”. [210]. Жінка спочатку впливає на Корнія через співчуття: „Лесику, скажи татові, що він тебе не любить... Скажи йому, що він безсердечний, жорстокий... ” [212]. Коли випробувані методи не діють, вона пробує викликати ревності в митця, довести, що також має талант танцівниці. Лише в незвичних обставинах і в стані сп'яніння Корній погоджується зробити ставку на полотно.

Амплітуда переживань художника більша, ніж у його матері, Ганни Семенівни: витративши психічну енергію на боротьбу між почуттями, після смерті сина головний герой відчуває себе втомленим і спустошеним. На зміну конфліктам приходить мовчання як спосіб компенсації нервової енергії: „Ні, ми нічого не говорили... Ми тільки чуємо. Розумієте, Сніжинко, як можна не говорити, а всі думки чути?

Розумієте? От і ми чуємо! І я чую, і вона чує... Ну що ж. Побачимо... а що побачимо? Хто скаже? Ну, як треба. Сніжинко? Як? ” [259]. Наприкінці твору головний герой переживає втому від оточення, тому просить залишити його самого.

Після смерті сина у Каневича змінюється і сприйняття Лесика як об'єкта творчої уваги. До смерті Лесик цікавив художника більше як натурник, у його стражданні батько бачив красу, шукав натхнення, що для нетворчих Рити та матері є аномалією, психозом: „Ну що ти їм скажеш! Видумали собі смерть, і маєш... „На смерть”. Яка смерть? Ніякої смерті нема й не буде! Правда, моє медвежатко? Правда, моє дитинча хороше? Ніякої смерті, будеш вели-и-кий, великий, виростеш, будеш малювати... Посміхається... Будеш? Га? Як слабенько кривить губки... Змінився все-таки. От рисочка нова... Не дам, не дам тобі, моє бідне, померти... Мій Лесик не помре, ні-ні, тато не дасть. Правда? Тато такий великий, його Медведем звать, він нікому, навіть смерті, Лесика не дасть. От маєш... причепилась до мого хлопчика... Вимучила його, малюсінького, беззахисного... Он рисочки нові йому намалювала... Зовсім нові... (Пильно вдивляється й далі говорить уже неухважніше, майже машинально). Рисочки цілком інші. От одна... І губки... І носик... Бідного хлопчика. (Озирає схилену Риту й Лесика). І у мами... ” [212].

Сина і полотно Каневич сприймає однаково – як власні творіння, тому картину він називає дитиною, хоч Рита та Ганна Семенівна в картині бачать лише рядно: „... Ну подивись на нього, невже ти можеш допустити, щоб це твоє живе, рідне тобі творіння погинуло?.. Це ж ти, частина тебе. І ти оддаси за те мертве рядно? Нію! ” [212].

Так, як і Корній, його друзі сприймають світ вибірково, як митці: страждання дитини вони трактують як чисту красу, а не трагедію, як Рита. Передаючи страждання Лесика, Корній реалізує постулат Мігулеса про те, що мистецтво має відображати усі сторони життя, зокрема й страждання. [206].

Канонізація митцями красивого протиставляється у творі духовному, носієм якого є Рита, що понад усе ставить любов: „ А ти б хотів? І мене хотів би викинути? Хотів би? Ну, викидай... І з чим же ти зостанешся? Ти будеш порожній, бо життя тільки в цьому, це єсть найлюдське. Приймеш холодну, гарну Сніжинку? Красу? Життя, Нію, не в красі, краса в житті, в любові, ось в цьому! (Показує на Лесика) ” [238].

Естетичне сприйняття дійсності у творчих людей домінує, тому Сніжинка у якийсь момент захоплюється красою Рити попри неприязне до неї ставлення: „Вона гарна. Медведю! Вона страшно гарна! ” [230]. Найвища оцінка серед художників – естетична: „Сніжинка (в захваті і

схвильовано стискаючи руку Корнію). Ви гарні, Медведю” [234].

Митці у п'єсі отримують естетичну насолоду від споглядання красивого і, водночас, переживають естетичні емоції. Каневич надто захоплюється процесом створення картини, хвилюється, чого не переживає відносно інших подій. Таку реакцію засуджує Ганна Семенівна, але ці переживання несвідомі, тому художник не може їх контролювати. Зрештою, втомлений нотаціями дружини та матері, Корній не приховує поглядів, що збігаються зі світоглядом богемного оточення: „Сім'я мені головне? Та з якої речі? От єсть тобі! Це колись було. А тепер сім'я хай служить” [247].

Сніжинка, намагаючись уплинути на Каневича, протиставляє естетику творчості неестетичності побуту: „Ну що з того, що помре ваш Лесик? Будемо говорити, нарешті, прямо. Що з того? Ну, не стане на світі шматочка м'яса, яке кричить, робить неестетичні штуки і... і в'яже людей. А замість того ви стаєте вільним, легким, ви всі сили дасте тому, що вічно, що вище м'яса! Так-так, Медведю, гарний і бідний! Краса вічна ” [222]. Вона апелює до амбіцій художника: „Ні, Медведю, нічого ви не дасте. Малюйте пелюшки, єдине вам зосталось; товстенькі буржуазки будуть купувати й вішати над колісками своїх товстеньких бебе!.. Ха-ха-ха! Закиньте вічне, воно не має ніякого відношення до буржуазок. Зате матимете батистові пелюшки для Лесика. Ну, наливайте, вип'ємо за батистові пелюшки! ” [224].

Особливістю психології творчої особистості у п'єсі є її поведінка: епатажна поведінка богемки неприйнятна для пересічної людини, тому Рита засуджує вільне співжиття у середовищі митців. Творчі люди поводять себе оригінально: Янсон готовий стрибнути з вікна заради Сніжинки, заплатити Корнієві, щоб виїхала його дружина і звільнити його від неї, Мулен терпить екстравагантну поведінку Рити, а Каневич заради полотна готовий жертвувати життям дитини. Сніжинці властива манірність і театральність: „В дверях на веранду з'являється Сніжинка. Вона гарна, ясно-біла, вся пухка і жвава, з яскраво-червоними губами. Рухи повільні і граціозні, як лет сніжинок, вбрана з тонким і випеченим смаком, любується собою й почуває владу своєї краси і привабливості” [202]. Вона, попри етичні норми, перша розкриває свої почуття перед Каневичем, але, зрозумівши, що чоловік не відповідає взаємністю, видає сказане за жарт.

Корній не може реалізувати свій талант через невлаштованість побуту, нерозуміння та тиск близьких людей, із цим пов'язано ряд переживань художника: „Сніжинко, вірите, мене душить отут (показує на груди), я не можу! От не можу, та й усе. Я мушу щось дати... Я вже мушу! Я не можу дрібничок... От це полотно, я хотів дати щось таке, що

мусить... що віки життя мусить пронизати одною ниткою. Розумієте, Сніжинко, провести нитку через усе життя, як бульбички нанизати на неї те, що у всіх віках було й буде. От так його понизати, та й уже. Ну, і от... Дрібниця — триста-чотириста франків, і все к чорту. І вже маєш... Нема нічого... І от єсть тобі... А, Боже! ” [224].

Відмінність поглядів Рити та Корнія на творчий процес ускладнює їхні стосунки, призводить до руйнування сім'ї. Якщо спочатку чоловік і дружина ще обговорюють проблеми, то наприкінці драми подружжя мовчки переживає втрату сина, а питання Корнієвої самореалізації стає неактуальним: „ ...Тут, я бачу, ти мене не зрозумієш. Ти мене не зрозумієш. І говорить не варто... А, не варто... Ні-ні” [238].

Стан фрустрації, стресу властивий обом героям після Лесикової смерті. Рита неадекватно сприймає події та занурюється у внутрішній світ, їй складно відволіктись від переживань та роздумів: „Вибачте, добродію, мені трохи голова болить... Я вас не розумію, ви говорите, що хтось приїхав у Париж...” [214].

Отже, психологічні особливості головного героя драми Володимира Винниченка проявляються в особистій спрямованості, вибірковості сприйняття, лаконічному висловлюванні, внутрішній колізії, невідповідності рольових очікувань, великій амплітуді переживань, натхненні художника, а божемного середовища – в канонізації краси, естетичному сприйнятті дійсності й епатажності поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Вибране / Володимир Винниченко. – К.: Школа, 2002. – С. 197-268.
2. Выготский Л. Психология искусства / Л. Выготский [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Vugotsk/_PsIskus_07.php
3. Кривцун О. Личность художника как предмет психологического анализа / О. Кривцун [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.deol.ru/users/krivtsun/>
4. Кривцун О. Эстетика: Навчальний посібник / О.Кривцун [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://ualib.com.ua/br_5825.html
5. Михида С. Особистість Володимира Винниченка у світлі психопоетики (теоретичні аспекти) / С. Михида // Наукові записки. – Випуск 62. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. – С. 49-57. – (Серія: Філологічні науки (літературознавство, мовознавство).
6. Панченко В. Творчість Володимира Винниченка 1902-1920 рр. у генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами / Володимир Панченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file://localhost/E:/Statti/vynnychenko/Володимир%20ПАНЧЕНКО.htm>
7. Присяжнюк С. Психологізм дитячих оповідань Володимира Винниченка (принципи і засоби зображення характерів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 „Українська література” / С. Присяжнюк. – Кіровоград, 2006.- 19 с.

8. Ратнер Д. Поиски Бога, поиски себя. Восприятие художника и воссоздание им мира в произведениях искусства [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.jewniverse.ru/biher/Ratner/Poiski_boga-poiski_sebja/4.htm

9. Салюк О. Тема митця і мистецтва в драмі Володимира Винниченка „Чорна Пантера та Білий Медвідь” / О.Салюк // Студентські наукові записки . – Острог. – 2010. – Вип.2. – С. 145-148.

Аннотация

Тамара Николук. Особенности психологии художника (по драме Владимира Винниченко „Чёрная Пантера и Белый Медведь”).

В статье исследована психология художника. Выявлены особенности его эстетического мировосприятия и эстетические эмоции. Выяснена причина внешнего и внутреннего конфликтов главного героя. Описаны особенности эпатажного поведения богемной среды Корнея Каневича.

Ключевые слова: эстетическое мировосприятие, эстетические эмоции, представления, личная направленность, деловая направленность, внутренний конфликт.

Summary

Tamara Nykolyuk. The features of an artist's psychology (in drama by Volodymyr Vynnychenko „Black Panther and White Bear”)

This article explores the psychology of the artist. The features of aesthetic outlook and aesthetic emotions of the artist are shown. The reasons of protagonist's external and internal conflicts are found out. The features of shocking behavior in Korney Kanevych bohemian environment are described.

Key words: aesthetic outlook, aesthetic emotions and inner life of the hero, personal orientation, business orientation, internal conflict.

УДК 821.161.2 – 31.09

Альона КАРАБЛЬОВА

асистент,

Слов'янський державний педагогічний університет

СЮЖЕТНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ЖІНКИ-ІНТЕЛІГЕНТКИ В МАЛІЙ ПРОЗІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ

У статті розглядаються особливості сюжетного моделювання в малій прозі Ірини Вільде, пов'язані насамперед із залученням жіночого досвіду як категорії дії. Було проаналізовано прозові твори письменниці, основу розвитку сюжетної дії яких становив стійкий тип жіночої свідомості у якості створеного світу, а саме – досвід жінки-інтелігентки. З'ясовано, що найважливішою ознакою новаторства у плані сюжетного моделювання малої прози було прагнення авторки художньо відтворити новий тип світобудови, від якого залежить сюжетна модель твору.

Ключові слова: тема, сюжетна модель, лейтмотив, жінка-інтелігентка, жіноча самоідентичність, світогляд, фемінізація.

Творчий доробок Ірини Вільде все частіше стає об'єктом літературознавчих досліджень: М.Вальо, М.Кодака, С.Андрусів,